

**KOALICIJOS „GALIU GYVENTI“
ATLIKOS ANALIZĖS PRISTATYMAS:
NARKOTIKŲ VARTOTOJŲ KELIAMOS
PROBLEMOS IR KRIMINALIZAVIMO
MAŽINIMO GALIMYBĖS**

Dr. Aušra Širvinskienė

Vilniaus priklausomybės ligų centro

Direktoriaus pavaduotoja gydymo reikalams

Temos aktualumo pristatymas (1)

Perėjimo nuo į sankcijas orientuoto į sveikatą nukreipto požiūrio efektyvumą ir tikslingumą patvirtina moksliniai tyrimai ir įrodymai:

a) žalingas narkotinių medžiagų vartojimas ir priklausomybė siejama su individualiomis ir socialinėmis priežastimis (Hawkins ir kt., 1992, Kreek ir kt., 2005, Sinha, 2008);

b) priklausomybė nuo narkotinių medžiagų yra lėtinė, daugelio veiksnių sąlygojama būklė, kuri paveikia smegenų funkcionavimą taip, jog sunku abstinenciją pasiekti per trumpą laikotarpį (Carter ir kt., 2009, Goldstein ir kt., 2009);

c) į sveikatą orientuotas požiūris yra veiksmingiausia priemonė padedanti mažinti neteisėtų narkotikų vartojimą bei vartojimo sukeltą socialinę žalą (Chandler ir kt., 2009, Gerstein ir Harwood, 1990).

Temos aktualumo pristatymas (2)

- Priklausomų nuo psichoaktyvių medžiagų asmenų įkalinimas dažnai tik pablogina ir taip problematišką jų gyvenimą (ypatingai tai aktualu kalbant apie jaunos asmenis) (Jurgens ir Betteridge, 2005) .
- Bendruomenėje taikomos alternatyvos baudžiamosioms priemonėms, tokios, kaip ambulatorinis gydymas ar ilgalaikė rehabilitacija, taip pat farmakoterapija opioidiniais vaistinėmis preparatais, psichosocialinė parama, gali būti daug veiksmingesnė nei įkalinimas, siekiant sumažinti su psichoaktyviomis medžiagomis susijusių nusikaltimų skaičių. (Chandler ir kt. 2009).

Temos aktualumo pristatymas (3)

- Veiksmingą priklausomybės nuo narkotikų gydymą siūlančios medicininės intervencijos (stacionaruose arba ambulatoriškai) kaip alternatyva baudžiamosios justicijos sankcijoms, ženkliai padidina sveikimą bei sumažina nusikalstamumo ir baudžiamosios justicijos išlaidas (McSweeney ir kt., 2007, Uchtenhagen ir kt., 2008).
- UNODC dokumente (2010) pabrėžiama, kad gydymas, lyginant vien tik su baudžiamosios justicijos sankcijų poveikiu, teikia geresnius rezultatus tiek priklausomybe narkotikams turinčiam asmeniui, tiek ir bendruomenei.

Galimybių apžvalgos tikslas

- Apžvelgti dekriminalizacijos ir depenalizacijos sampratas ir problematiką ir suformuluoti pasiūlymus, dėl galimybių dekriminalizuoti ir/ar depenalizuoti kai kurias su narkotikų vartojimu savo reikmėms susijusias veikas, jas eliminuojant iš baudžiamosios teisės veikimo lauko.

Kas buvo atlikta?

1. išanalizuota, kaip juridinėje ir mokslinėje retorikoje yra apibrėžiamos dekriminalizacijos bei depenalizacijos sąvokos;
2. apžvelgta dekriminalizacijos bei depenalizacijos ypatumai narkotikų kontrolės kontekste;
3. išanalizuotas Lietuvos teisinis reguliavimas bei praktika nagrinėjamoje srityje;
4. pateikta lyginamoji užsienio valstybių analizė nagrinėjamoje srityse;
5. atliktas kokybinis tyrimas, kurio metu apklausti policijos pareigūnus ir psichoaktyvių medžiagų vartotojai ir atskleistas jų požiūris, nuostatos bei esama praktika nagrinėjamoje srityje;
6. pristatyti galimi dekriminalizacijos ir depenalizacijos modeliai Lietuvoje, išskiriant pagrindinius veiklos žingsnius.

Metodai

Atliekant šią studiją, buvo naudoti šie metodai:

- a) loginė - lingvistinė teisės aktų analizė;
- b) mokslinės literatūros ir antrinių duomenų analizė;
- c) kokybinis tyrimas, taikant šiuos metodus: pusiau-struktūruoti interviu su policijos pareigūnais ir sutelktos diskusijų grupės su psichoaktyvių medžiagų vartotojais

Studijos turinys

TEMOS AKTUALUMO PRISTATYMAS

1. DEKRIMINALIZACIJOS, DEPENALIZACIJOS IR ALTERNATYVŲ ĮKALINIMUI SĄVOKŲ APIBRĖŽIMAI

2. DEKRIMINALIZACIJOS IR DEPENALIZACIJOS JURIDINIS KONTEKSTAS

2.1. Lietuvos teisinio reguliavimo ir praktikos apžvalga.

2.2. Lyginamoji užsienio valstybių analizė nagrinėjamoje srityje

2.2.1 Jungtinių Tautų konvencijos narkotikų klausimais

2.2.2. Šveicarijos modelis

2.2.3. Portugalijos modelis

2.2.4. Jungtinės Karalystės modelis

2.2.5. Čekijos modelis

2.3. Reguliavimas kaimyninėse šalyse

2.3.1. Latvija

2.3.2. Lenkija

2.3.3. Estija

2.4. Legalizacijos pavyzdžiai

3. OPTIMALAUS LIETUVOS SĄLYGOMIS MODELIO FORMULAVIMAS

Nuomonė apie šiuo metu esančią situaciją ir kriminalizavimą (1)

- Pareigūnų nuomone visuomenė reikalauja bausmių, ir kuo griežtesnių, visiškai neatsižvelgdama į tai ar jos efektyvios ar ne.
- Žiniasklaidoje skleidžiamos neigiamos nuostatos narkotinių medžiagų vartotojų atžvilgiu nepadedą spręsti problemos.

Nuomonę apie šiuo metu esančią situaciją ir kriminalizavimą (2)

- Tyrime dalyvavę specialistai, pastebi, kad ***kriminalizavimas, iš pirmo žvilgsnio yra tarsi pirmo pasirinkimo priemonė***, <...>, nes probleminiai šių medžiagų vartotojai, be narkotinių medžiagų vartojimo, daro ir kitus nusikaltimus: vagia, smurtauja, sukčiauja.
- Todėl ***svarbu atskirti baudimą už tam tikras veiklas*** (vogimas, smurtas ar pan.) ir ***baudimą už pačios medžiagos vartojimą savo tikslais, neturint tikslo jos parduoti.***

Nuomonę apie šiuo metu esančią situaciją ir kriminalizavimą (3)

- Narkotinių medžiagų vartotojų baimė, kai kurių, tyrime dalyvavusių pareigūnu nuomone, yra nepagrįsta, nes *narkotinių medžiagų vartotojai nepadaro daugiau nusikaltimų negu kiti asmenys.*
- Psichoaktyvių medžiagų vartotojai, dalyvavę tyrime, vieningai pritarė, kad *baudimas už nelegalių medžiagų vartojimą jiems ir jų artimiesiems buvo tik žalingas.*

Nuomonę apie šiuo metu esančią situaciją ir kriminalizavimą (4)

- Informantų, dalyvavusių tyrime nuomone, *dėl taikomų sankcijų ir neigiamos visuomenės reakcijos, narkotinių medžiagų vartotojai vengia kreiptis į gydymo įstaigas.*
- Tyrimo metu buvo stebima labai aiški tendencija, kurią pabrėžė tiek specialistai, tiek psichoaktyvių medžiagų vartotojai, tai *dvigubos sankcijos už nelegalių medžiagų vartojimą*, kurios nepadedą spręsti šios problemos priežasčių.

Nuomonę apie šiuo metu esančią situaciją ir kriminalizavimą (5)

- Todėl galima daryti prielaidą, kad *Lietuvoje taikomos sankcijos sudaro kliūtis probleminiams narkotinių medžiagų vartotojams gydytis, o pasveikus nuo priklausomybės, socialiai integruotis visuomenėje.*

Nuomonė apie dekriminalizaciją ir depinalizaciją (1)

- Pareigūnai, dalyvavę tyrime kritikuoja esamą bausmių sistemą, tačiau aiškios pozicijos dekriminalizavimo ir/ar depenalizavimo atžvilgiu išskirti negali.
- ***Dauguma (išskyrus vieną) pasisako už depenalizaciją t.y. poveikio priemonių švelninimą.*** Tačiau pabrėžia, kad ir dekriminalizacija būtų sveikintinas dalykas.
- Paklausti, ***kodėl jie pasirenka depenalizaciją pirmoje vietoje, vis tik dauguma atsakė, kad dėl visuomenės reakcijos,*** kuri jų nuomone depenalizaciją galimai palaikytų labiau, nei dekriminalizaciją.

Nuomonė apie dekriminalizaciją ir depinalizaciją (2)

- Informantai (specialistai) teigė, kad *bausmės, kurios yra skiriamos probleminiams draudžiamų psichoaktyvių medžiagų vartotojams, yra neveiksmingos.*
- Savo nuomonę argumentavo tuo, kad visos priklausomybės ligos yra neišgydomos, todėl bausmė negali padėti atsikratyti priklausomybės ir šiuo atveju reiktų ieškoti kitų poveikio priemonių (kas jų nuomone ir būtų arčiau depenalizacijos).

Nuomonė apie dekriminalizaciją ir depinalizaciją (3)

- Dauguma tyrime dalyvavusių pareigūnų pabrėžė, kad šiuo metu esantis *kontrolės mechanizmas ir politika yra orientuoti į problemų, kurios kyla dėl nelegalių psichoaktyvių medžiagų vartojimo, pasekmes, o ne į priežasties šalinimą.*

Nuomonė apie dekriminalizaciją ir depinalizaciją (3)

Pagrindiniai argumentai, kurie išsakomi prieš kriminalizavimą yra:

- 1) Ligos bausmėmis pagydyti neįmanoma;
- 2) Ekonomiškai neefektyvus;
- 3) Neišsprendžia problemos priežasties, o tik bando kovoti su pasekmėmis.

Lietuvos teisinio reguliavimo ir praktikos apžvalga (1)

Apibendrinus tyrimo metu gautus duomenis, galima išskirti šiuos, pagrindinius sunkumus:

1. Esama praktika neatgraso nuo psichoaktyvių medžiagų tolimesnio vartojimo.
2. Už tą patį nusikaltimą asmuo gali būti baudžiamas ir BK ir ATPK
3. Dabartinis teisinis reglamentavimas suteikia terpe manipuliacijoms ir melagingiems parodymams.
4. Laiko, kaštų, rezultato ir ekonominis neefektyvumas.

PROGNOZĖS: KAS ATSITIKS JEI TOLIAU BUS KRIMINALIZUOJAMA (1)

1. Griežta politika prieš narkotikų vartojimą ir su tuo susijusius nusikaltimus ne visuomet veikia, o kartais duoda priešingus rezultatus, tokius, kaip didėjantis psichoaktyvių asmenų skaičius pogrindyje, infekcinių ligų (pvz. ŽIV) plitimas ir pan.
2. Dėl kriminalizavimo narkotikų vartotojai gali negauti reikiamos sveikatos priežiūros, nes bijos susilaukti sankcijų.
3. Didės sveikatos problemos, kurias patiria narkotinių medžiagų vartotojai, nes vengia kreiptis į sveikatos priežiūros įstaigas dėl galimų sankcijų
4. Didės skaičius asmenų įkalinimo įstaigose, kas valstybei taps didžiule ekonomine našta (vieno kalinio išlaikymas Lietuvoje kainuoja apie 20 eurų vienai dienai)

PROGNOZĖS: KAS ATSIKIS JEI TOLIAU BUS KRIMINALIZUOJAMA (2)

1. Didės nusikalstamų veiklų tyrimo ir išaiškinimo kaštai (baudžiamasis procesas yra brangus).
2. Didės priklausomų nuo psichoaktyvių asmenų ir jų artimųjų stigmatizavimas, ko pasekoje jie bijos kreiptis pagalbos
3. Didės mirčių nuo perdozavimo, savižudybių, nelaimingų atsitikimų skaičius

- Ačiū už dėmesį.
- Jūsų klausimai ir komentarai.